

RAKAMLI MUXITDA ALTURISTIK KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI

Vaxabova O’g’ilxon Tolibjonovna
Andijon davlat pedagogika instituti
“Pedagogika va psixologiya” kafedrasida dotsenti, (PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19425068>

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli muhit sharoitida altruistik kompetensiyalarni shakllantirishning psixologik omillari tahlil qilinadi. Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar insonlar o’rtasidagi ijtimoiy munosabatlar, muloqot shakllari hamda qadriyatlarning shakllanishiga sezilarli ta’sir ko’rsatmoqda. Shu sababli yoshlarning raqamli makonda ham ijtimoiy mas’uliyatli, hamdard va boshqalarga yordam berishga tayyor shaxs sifatida shakllanishi muhim masalalardan biri hisoblanadi. Shuningdek, empatiya, ijtimoiy identifikatsiya, motivatsiya va kommunikativ ko’nikmalar altruistik kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim omillar sifatida tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar: raqamli muhit, altruizm, altruistik kompetensiya, psixologik omillar, empatiya, ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy mas’uliyat.

Аннотация: В данной статье анализируются психологические факторы формирования альтруистических компетенций в цифровой среде. В настоящее время цифровые технологии оказывают значительное влияние на формирование социальных отношений, форм общения и ценностей между людьми. Поэтому формирование у молодежи социально ответственных, эмпатичных и готовых помогать другим в цифровом пространстве является одним из важных вопросов. Также анализируются эмпатия, социальная идентификация, мотивация и коммуникативные навыки как важные факторы развития альтруистических компетенций.

Ключевые слова: цифровая среда, альтруизм, альтруистическая компетенция, психологические факторы, эмпатия, социальные отношения, социальная ответственность.

Abstract: This article analyzes the psychological factors of the formation of altruistic competencies in the digital environment. Nowadays, digital technologies have a significant impact on the formation of social relations, forms of communication and values between people. Therefore, the formation of young people as socially responsible, empathetic and ready to help others in the digital space is one of the important issues. Also, empathy, social identification, motivation and communicative skills are analyzed as important factors in the development of altruistic competencies.

Keywords: digital environment, altruism, altruistic competence, psychological factors, empathy, social relations, social responsibility.

KIRISH

So’nggi yillarda raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining deyarli barcha sohalariga kirib keldi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va turli raqamli platformalar insonlarning o’zaro muloqot qilish usullarini sezilarli darajada o’zgartirdi. Natijada insonlar o’rtasidagi ijtimoiy aloqalar nafaqat real hayotda, balki virtual makonda ham shakllanmoqda. Bu jarayon esa shaxsning ijtimoiy va axloqiy fazilatlarini qanday rivojlanishi masalasini yanada dolzarb qilib qo’ymoqda.

Raqamli muhit sharoitida yoshlarning nafaqat axborotni qabul qilishi va undan foydalanishi, balki boshqalar bilan hamkorlik qilish, yordam berish va ijtimoiy mas’uliyatni his qilish qobiliyati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, altruistik xulq-atvorni namoyon etish, ya’ni boshqalarning manfaatini hisobga olish va ularga ko’maklashishga tayyor bo’lish zamonaviy jamiyat uchun zarur kompetensiyalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, altruistik

kompetensiyalarni shakllantirish jarayonini psixologik jihatdan o’rganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Psixologiya fanida altruizm ko‘pincha boshqalarning manfaatini o‘z manfaatidan ustun qo‘yishga asoslangan ijtimoiy xulq-atvor shakli sifatida talqin qilinadi. Biroq raqamli muhitda ushbu xulq-atvorning namoyon bo‘lishi o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Masalan, onlayn muloqot jarayonida anonimlik, tezkor axborot almashinuvi hamda turli ijtimoiy platformalarning mavjudligi insonlarning o‘zaro munosabatlariga turlicha ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli raqamli makonda altruistik kompetensiyalarni shakllantirishga ta’sir etuvchi psixologik omillarni aniqlash muhim ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Raqamli texnologiyalar rivojlanishi natijasida insonlar o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlar shakli sezilarli darajada o‘zgardi. Ilgari muloqot asosan yuzma-yuz shaklda amalga oshirilgan bo‘lsa, hozirgi kunda internet, ijtimoiy tarmoqlar va turli onlayn platformalar orqali muloqot qilish keng tarqaldi. Bu jarayon shaxsning ijtimoiy tajribasi, qadriyatlari va xulq-atvoriga ham ma’lum darajada ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli zamonaviy psixologiyada raqamli muhit sharoitida shaxsda ijobiy ijtimoiy fazilatlarni shakllantirish masalasi dolzarb ilmiy yo’nalishlardan biri sifatida qaralmoqda.

Altruistik kompetensiya insonning boshqalarga nisbatan hamdardlik bildira olish, ularning ehtiyojlarini tushunish va imkon qadar yordam berishga tayyor bo‘lish qobiliyatini anglatadi. Bu kompetensiya nafaqat shaxsning axloqiy rivojlanishida, balki jamiyatdagi sog‘lom ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Raqamli muhitda ham altruistik xulq-atvor turli shakllarda namoyon bo‘lishi mumkin. Masalan, onlayn maslahat berish, muammoga duch kelgan foydalanuvchiga ma’lumot bilan yordam berish yoki ijtimoiy tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlash kabi faoliyatlar shular jumlasidandir. Altruistik kompetensiyalarning shakllanishi ko‘plab psixologik omillar bilan bog‘liq. Ulardan biri empatiya hisoblanadi. Empatiya insonning boshqa shaxsning hissiy holatini tushunish va his qilish qobiliyatidir. Raqamli muhitda empatiya ko‘pincha matnli muloqot orqali namoyon bo‘ladi. Bunda inson suhbatdoshining so‘zlari, ifodalari va umumiy kontekst orqali uning ruhiy holatini anglashga harakat qiladi. Agar foydalanuvchilar o‘rtasida empatik yondashuv mavjud bo‘lsa, onlayn muloqot jarayoni yanada ijobiy va samarali kechadi.

Empatiyaning rivojlanishi ko‘p jihatdan shaxsning ijtimoiy tajribasi bilan bog‘liq. Bolalik va o‘smirlik davrida shakllangan ijtimoiy qadriyatlar keyinchalik raqamli muhitdagi xulq-atvorga ham ta’sir qiladi. Agar yoshlar boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, yordam berish va hamkorlik qilish kabi qadriyatlar asosida tarbiyalangan bo‘lsa, ular bu fazilatlarni virtual makonda ham namoyon etishga moyil bo‘ladilar. Aksincha, bunday qadriyatlar yetarli darajada shakllanmagan bo‘lsa, raqamli muhitda befarqlik yoki agressiv xatti-harakatlar kuzatilishi mumkin. Altruistik kompetensiyalarning shakllanishiga ta’sir etuvchi muhim omillardan yana biri motivatsiya hisoblanadi. Motivatsiya insonning muayyan faoliyatni amalga oshirishga bo‘lgan ichki yoki tashqi rag‘batini anglatadi. Raqamli muhitda altruistik faoliyat ko‘pincha ichki motivatsiya asosida amalga oshiriladi. Masalan, foydalanuvchi boshqa insonlarga yordam berish orqali o‘zini foydali his qilishi yoki jamiyat uchun ijobiy hissa qo‘shayotganini anglashidan mamnun bo‘lishi mumkin. Bunday ichki motivatsiya altruistik xulq-atvorning barqaror shakllanishiga yordam beradi.

Bundan tashqari, ijtimoiy identifikatsiya ham altruistik kompetensiyalar rivojida muhim rol o‘ynaydi. Ijtimoiy identifikatsiya shaxsning o‘zini muayyan ijtimoiy guruh yoki jamoaning bir qismi sifatida his etishini anglatadi. Raqamli platformalarda turli jamoalar, forumlar va guruhlar mavjud bo‘lib, ular foydalanuvchilarning umumiy qiziqishlari asosida shakllanadi. Agar inson o‘zini ushbu jamoaning muhim a’zosi sifatida his qilsa, u jamoa a’zolariga nisbatan ko‘proq

yordam ko’rsatishga va qo’llab-quvvatlashga intiladi. Natijada altruistik xulq-atvor kuchayadi. Raqamli muhitning o’ziga xos xususiyatlari ham altruistik kompetensiyalarning shakllanishiga ta’sir ko’rsatadi. Masalan, internetda anonimlik darajasi yuqori bo’lishi mumkin. Bu holat ba’zi foydalanuvchilarda mas’uliyat hissining pasayishiga olib keladi. Biroq boshqa tomondan qaralganda, anonimlik ba’zan insonlarga erkin fikr bildirish va boshqalarga yordam berish imkonini ham beradi. Shuning uchun raqamli muhitda altruistik kompetensiyalarni rivojlantirishda foydalanuvchilarda mas’uliyatli kommunikatsiya madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Kommunikativ ko’nikmalar ham altruistik kompetensiyalarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Raqamli muhitda samarali muloqot qilish uchun inson aniq va tushunarli fikr bildirish, suhbatdoshni hurmat qilish hamda nizoli vaziyatlarni konstruktiv tarzda hal etish qobiliyatiga ega bo’lishi kerak. Bunday ko’nikmalar mavjud bo’lsa, onlayn muloqot jarayonida ijobiy muhit shakllanadi va foydalanuvchilar o’rtasida o’zaro yordam va hamkorlik kuchayadi. Yoshlar orasida altruistik kompetensiyalarni rivojlantirishda ta’lim muassasalari ham muhim rol o’ynaydi. Ta’lim jarayonida nafaqat bilim berish, balki ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish ham muhim vazifalardan biridir. Agar ta’lim jarayonida raqamli madaniyat, mas’uliyatli muloqot va ijtimoiy hamkorlik kabi masalalarga e’tibor qaratilsa, yoshlar raqamli muhitda ham ijobiy xulq-atvor namoyon etishga o’rganadilar.

Shuningdek, turli ijtimoiy loyihalar va onlayn tashabbuslar altruistik kompetensiyalarni rivojlantirish uchun samarali vosita bo’lishi mumkin. Masalan, ko’ngillilar harakati, onlayn yordam platformalari yoki ijtimoiy muammolarni muhokama qilishga qaratilgan forumlar yoshlarni faol ijtimoiy ishtirokga jalb etadi. Bunday faoliyat jarayonida yoshlar boshqalarning muammolarini tushunish, ularga yordam berish va jamoa bilan hamkorlik qilish tajribasini orttiradilar. Umuman olganda, raqamli muhit sharoitida altruistik kompetensiyalarni shakllantirish murakkab va ko’p qirrali jarayon hisoblanadi. Bu jarayon empatiya, motivatsiya, ijtimoiy identifikatsiya va kommunikativ ko’nikmalar kabi psixologik omillar bilan chambarchas bog’liq. Shu bilan birga, raqamli muhitning o’ziga xos xususiyatlari ham ushbu kompetensiyalarning rivojlanishiga ma’lum darajada ta’sir ko’rsatadi. Zamonaviy jamiyatda raqamli muhitda ham ijobiy ijtimoiy qadriyatlarni qo’llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Agar yoshlar raqamli makonda ham hamdardlik, hurmat va o’zaro yordam tamoyillariga amal qilsalar, bu nafaqat virtual jamoalarning rivojlanishiga, balki jamiyatda sog’lom ijtimoiy muhitning shakllanishiga ham xizmat qiladi. Shuning uchun altruistik kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan psixologik va pedagogik yondashuvlarni yanada takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri bo’lib qolmoqda.

XULOSA

Raqamli muhit sharoitida altruistik kompetensiyalarni shakllantirish zamonaviy jamiyat rivoji uchun muhim ahamiyatga ega bo’lgan masalalardan biridir. Internet va ijtimoiy tarmoqlar insonlarning muloqot qilish usullarini sezilarli darajada o’zgartirgan bo’lsa-da, ular ijtimoiy qadriyatlar va axloqiy me’yorlarning shakllanishiga ham o’z ta’sirini ko’rsatmoqda. Shu sababli raqamli makonda ham insonlar o’rtasida hurmat, hamdardlik va o’zaro yordam kabi fazilatlarini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Altruistik kompetensiyalar shakllanishiga ta’sir etuvchi bir qator psixologik omillar aniqlab berildi. Xususan, empatiya insonning boshqalarning hissiy holatini tushunishiga va ularga nisbatan ijobiy munosabat bildirishiga yordam beradi. Shuningdek, ichki motivatsiya shaxsni boshqalarga yordam berishga undovchi muhim psixologik omillardan biri sifatida namoyon bo’ladi. Ijtimoiy identifikatsiya esa shaxsning o’zini muayyan jamoaning bir qismi sifatida his etishiga va shu jamoa a’zolariga nisbatan mas’uliyatli munosabatda bo’lishiga xizmat qiladi. Bularning barchasi altruistik

xulq-atvorning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli muhitning o‘ziga xos xususiyatlari ham altruistik kompetensiyalar rivojiga ma’lum darajada ta’sir ko‘rsatadi.

Umuman olganda, raqamli muhitda altruistik kompetensiyalarni shakllantirish kompleks yondashuvni talab qiladigan jarayon hisoblanadi. Empatiya, motivatsiya, ijtimoiy identifikatsiya va kommunikativ ko‘nikmalar kabi psixologik omillarni rivojlantirish orqali raqamli makonda ham ijobiy ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlash mumkin. Shu bois kelgusida ushbu yo‘nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar va amaliy dasturlar yoshlar shaxsining barkamol rivojlanishiga hamda jamiyatda sog‘lom ijtimoiy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

REFERENCES:

1. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Tolibjonovna, V. O. G. (2024). AXBOROT MUHITI VA GLOBALLASHUV JARAYONLARINING YOSHLAR XULQ-ATVORIGA TA’SIRI PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Ustozlar uchun, 56(2), 161-167.
4. Vakobova, O. (2021). SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PARENTAL RESPONSIBILITY IN THE FAMILY. EURASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES, PHILOSOPHY AND CULTURE, 1 (2), 102–106.